

خطرات و خاطرات

(باز نویسی از آخرین روزهای زندگی سلطان جلال الدین
خوارزمشاه در نغمة المصذور)

به کوشش

دکتر غلامحسین زارع

عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی گلستان

و

رزاق قدمنان

عضو هیأت علمی مؤسسه آموزش عالی گلستان

خطرات و خاطرات

(بازنویسی از آخرین روزهای زندگی سلطان جلال الدین خوارزمشاه در نقشه المصنوع)

سرشناسه	:	زارع، غلامعلی
عنوان و نام پدید آور	:	خطرات و خاطرات/دکتر غلامعلی زارع
مشخصات نشر	:	رزاق قدمنان
مشخصات ظاهری	:	نوروزی، گرگان ۱۵۵ ص
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۱۵۱-۳۷۵-۹
فهرست نویسی	:	فیبا
منوع	:	ایران، تاریخ، خوارزمشاهیان، شاه ایران ۶۲۸ ق، سرگذشتنامه
رده بندی کنگره	:	DSR ۸۹۵/۲ خ ۱۳۹۰
رده بندی دیویی	:	۹۵۵/۰۵۷۷۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی	:	۲۳۶۲۰۳۰

نویسندگان: زارع، رزاق قدمنان
نام اثر: خطرات و خاطرات
نوبت چاپ: اول-۱۳۹۱
مشخصات ظاهری: ۱۵۵ ص
قطع: رقعی
شمارگان: ۵۰۰
شماره شابک: ۹-۳۷۵-۱-۶۴-۹۷۸
چاپ و نشر: نوروزی-۱۷۰۴۰۰۴۷
قیمت: ۶۰۰۰ تومان

www.entesharate-noruzi.com

entesharate-noruzi@gmail.com

ترکلی، خیلان شهید بهشتی، پلازا خد خطرات نوروزی، تلفن: ۰۷۱-۳۳۳۲۸۵

ساخته پیام کوتاه: ۰۰۰۱۷۱۱۱۱۱۲۵۸

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۳	خوارزمشاهیان
۳	قطب الدین محمد
۳	آتسز
۵	ایل ایران
۵	تکین خوارزمشاه
۶	سلطان محمد خوارزمشاه
۷	سلطان جلال الدین خوارزمشاه
۱۸	نگاهی به ایران، عراق و خوارزم
۱۸	رشیدالدین وطواط
۱۹	مقام ادبی رشید وطواط
۲۲	ادیب صابر
۲۶	شیخ نجم الدین کبری
۲۷	مجد الدین بغدادی
۲۸	بهاء الدین محمد
۲۹	فخرالدین رازی
۲۹	سید اسماعیل جرجانی
۳۰	اهمیت جرجانی در پزشکی ایران
۳۴	مقدمه مؤلف
۳۵	نگارش اندوه دل
۴۰	بازگشت نجم الدین احمد از قزوین
۴۱	عقابان عرسنه

۴۲	ترجیح آتش بر ننگ
۴۷	سحرگاه شوم
۴۹	گذر از بیلقان در لباس امن تاریکی
۵۰	گنجینه و احوال اهالی
۵۲	به سوری شام
۵۲	بیت و آمد بی حاصل سفیران
۵۴	فرستادن محمد منشی به نزد شامیان
۵۵	پروند نامه رسل در شام
۵۸	روی آمین تا به عجم سلطان
۵۹	غفلت سپهسالار
۶۰	اشتغال به نوار آنگ در دم نهنگ
۶۰	در محاصره تاتارها
۶۴	قصه ناتمام غصه ها
۶۶	در کشاکش تندباد حوادث
۶۹	امید واهی
۷۲	در سیاه چال سیاه کاران
۷۳	گریز از زندان بی گناهان
۷۵	در راه اربیل با لباس مبدل
۷۷	شوق آذربایجان
۸۱	چون اسب نماند زین نهادند به خری
۸۱	فرار شبانه به خوی
۸۵	کرکسان بر جای شیران
۸۷	سرگردانی از پریشانی اوضاع
۸۸	سفر پر خطر

۸۹	گردنه پرگری
۹۳	اکتفا به اختصار
۹۴	ناشکیبایی دل
۹۵	در جستجوی ساحل امان
۹۷	شوق خراسان
۱۰۲	منابع و مأخذ

www.ketab.ir

به نام خداوند جان و خرد

پیشگفتار

«خطرات و خاطرات» باز نویسی از «نفثة المصدور» است. نفثة المصدور از محمد بن احمد بن علی بن محمد المنشی النسوی از منشی سلطان جلال الدین خوارزمشاه است. این کتاب بواقع اندکی از خاطرات بسیار نویسنده است که آن را پس از پناهندگی به دیار یکی از سلاطین خاندان ایوبی، ملک مظفر در میافارقین نوشته است که پیش از این با او آشنا شده بود. محمد منشی با نوشتن این کتاب به تعبیر خودش قصه غصه هایش را بازگفته و با این بازگویی «عقد کسایی» گردانست و نام کتاب «نفثة المصدور» هم بر همین نکته دلالت دارد.

این کتاب بی شک از شاکردی نشیمن مصنوع و فنی فارسی در قرن هفتم هجری و آراسته به انواع آراء هنر و ادبی است، تا جایی که انتقال معنا در آن تحت تأثیر آرایش کلام قرار گرفته است.

اما اعتبار این کتاب تنها به ابعاد ادبی و زیبایی آن نیست؛ به لحاظ تاریخی نیز مهم است. زیرا مؤلف، خود منشی بن سلطان جلال الدین و یکی از نزدیکترین افراد به او بود و به فرموده مرحوم

محمد قزوینی در نوشتن عموم فرامین، توقیعات^۱، احکام، عهدنامه‌ها، قراردادهای و سایر اسناد و وثایق^۲ رسمی و غیر رسمی دخالت داشت و در بیشتر سفرها، جنگها و گریزهای سلطان، حاضر و ناظر بود. از این روی توانست دقایقی را با تکیه بر اطلاعات بسیار خود درباره آخرین سلطان خوارزمشاهیان و اوضاع ایران در آن دورا برای آیندگان ثبت نماید.

هدف ما در این کار انتقال معنای کتاب به خوانندگان امروز است. از این روی کوشیدیم این متن آن را به زبان معیار امروز بازگردانی کنیم؛ اگرچه قالب و لایه لای سطور آهنگین متن، عنان اختیار از کف ربوده، به سبب این کتاب همنوایی کرده است.

غلامعلی زارع

رزا ققدمان

پاییز ۱۳۸۶

۱- عبارت مکتوب در زیر نامه‌ها

۲- آنچه عهد و پیمان را استوار سازد.

مقدمه خطرات و خاطرات:

گذری بر اوضاع اجتماعی و سیاسی عصر خوارزمشاهیان

سر سلسله خوارزمشاهیان غلامی ترک نژاد به نام انوشتهکین قرجه بود. این غلام را بلکاتکین، سپه سالار خراسان در زمان ملک شاه سلجوقی از قرجستان خریده بود. او به سبب کیاست و کفایت خیلی زود مورد توجه سلجوقیان قرار گرفت و مراتب و مدارج رفیعی را طی کرد.

انوشتهکین در انجام به حکم ملک شاه سلجوقی به حکومت خوارزم منصوب شد. «خوارزمشاه» ملقب شد. پادشاهان معروف این سلسله عبارتند از:

قطب الدین محمد
پس از مرگ انوشتهکین، پسر بزرگتر او، قطب الدین محمد به حکومت خوارزم رسید و «خوارزمشاه» نام گرفت. او در سایه سازگاری با سلجوقیان و فرمانبرداری از آنان توانست سی سال در فراخی و فراغ بر خوارزم حکومت کند.

آتسز

از آنجا که سلطان سنجر به قطب الدین محمد اعتماد داشت، پس از مرگ او، پسرش، آتسز را به جای او منصوب کرد.

آتسز به فضل و دانش و شجاعت و شهامت در میان همتایان خود ممتاز بود. در آغاز سلطان سنجر او را بسیار عزیز می داشت و میان آن دو دوستی برقرار بود؛ اما در پی حسادت و سخن چینی امرای دیگر، سلطان به او بدگمان گشت و به تدریج آن دوستی به دشمنی تبدیل شد.

سرانجام آتسز در برابر سلطان سنجر سلجوقی و برافراختن علم استقلال در خوارزم، سلطان سنجر با او به جنگ پرداخت، به همین مناسبت به خوارزم رفت. پس از صف آرایی دو لشکر در برابر هم، آتسز که خود را در برابر سنجر ناتوان می دید، نمایندگانی به نزد او فرستاد و با تقدیم هدایا از سلطان عذر خواهی کرد و سلطان نیز عذر او را پذیرفت و بدین گونه چند بار میان سنجر و آتسز، ستیز و سازش رخ داد. پس از شکست سنجر از غُزها و اسارت او به دست آنان، آتسز برای تصرف خراسان و غوزه فرمانروایی سلجوقیان دست به کار شد. او تا شمال خراسان پیش رفت و بسیار قتل و غارت کرد. اما سلطان سنجر از اسارت غُزها کابل یافت و آتسز از تصرف خراسان ناکام ماند و سرانجام در سال ۵۵۱ هـ درگذشت.